

Країні потрібні 12 624 маріонетки

Навіть якщо результат вже відомий: масштаб лютневих виборів у Білорусі є серйозним викликом режиму напередодні президентських

Уявіть собі країну, в якій одночасно відбуваються парламентські та місцеві вибори. Кілька років тому її населення складало 9,5 млн жителів. Тепер їх значно менше, бо кількості тисяч людей втекли від насильства з боку силових структур.

Як і в більшості країн світу, дуже важливу роль тут відіграють виборчі комісії. Цього «супервиборчого» року до комісій буде направлено загалом 57 233 члени, жодного з яких не можна навіть запідозрити в близькості до опозиції. Вони мають бути зацікавлені в єдиному, визначеному заздалегідь результаті виборів та за можливості залишатись анонімними. Незалежний моніторинг їхньої роботи? Нереально.

Саме такою є Білорусь зразка 2024 року. Парламентські та місцеві вибори в Білорусі відбудуться 25 лютого. Це перші такі «супервибори» в історії країни. На перший погляд, об'єднано двох виборів, які зазвичай не означають практично нічого. Однак є два аспекти, на які все ж таки варто зважати.

Білоруське ідеальне «анти-2020»

Перший з них про те, наскільки цього разу вдасться наблизитись до білоруського ідеалу «спокійних виборів», адже ці вибори є репетицією президентських виборів 2025 року. Очевидно, цього разу владі треба довести, що голосування може відбуватись інакше, ніж влітку 2020 року – того самого літа, яке змінило Білорусь. Що спокійніше пройдуть вибори, то більше режим матиме шансів повернутись до «нормального життя».

*Було зроблено все
можливе, щоб жоден*

Зрозуміло, що напередодні президентських виборів кожен чиновник намагається уникнути помилок. Оскільки стрес може

Астерікс не кинув виклик імперії

призводити до помилок, заздалегідь було зроблено все, щоб йому запобігти. Жоден опозиціонер не міг навіть почати збирати підписи. КДБ тепер перевіряє не тільки кандидатів, а й їхні родини. Але й без того людей за минулі роки залякали настільки, що кожен усвідомлює, як він закінчить, якщо поставить підпис за котрогось із критиків влади.

Для голови виборчої комісії це перші вибори. Він має представити те, що довго готував: ідеальну постановку – ідеальне «анти-2020». Цього разу, після виборчої реформи, на місцевих виборах можна отримати загалом 12 514 мандатів. На парламентських виборах (фактично обирається лише одна палата парламенту, а саме Палата представників) 265 осіб мають право балотуватися на 110 місць. Тобто всього шукають 12 624 маріонетки.

Від 16 зареєстрованих політичних партій у 2020 році зараз лишилося тільки чотири, і всі чотири належать до «провладних»

Від 16 зареєстрованих політичних партій у 2020 році зараз лишилося тільки чотири, і всі чотири належать до категорії «провладних». Часи, коли опозиційні партії могли висувати антирежимних кандидатів, минули. Навіть умовно незалежних теж годі шукати в списках.

У 2019 році більше половини кандидатів ще представляли політичні партії, але нині ця частка зменшилась до 40 відсотків. Тобто партії залишаються скоріше формальністю. Насправді в Білорусі завжди так було, і навіть «партійна чистка» Лукашенка нічого не змінила. Позапартійні кандидати – це представники афілійованих з державою профспілок, службовці державних адміністрацій, люди з силових структур і пропагандисти. Наприклад, нинішній голова президентської адміністрації також присутній у виборчому бюлетені і, ймовірно, стане новим головою Палати представників.

Напередодні виборів силовики знову посилили репресії. Чекаючи дня голосування, вони сигналізують владі: ми будемо діяти рішуче. Міністр внутрішніх справ закликав до «постійного контролю над ситуацією». З його слів, заздалегідь було зібрано інформацію про ситуації, які виникали біля виборчих урн у 2020 році, і складено алгоритм дій в разі потреби. З усією суворістю, з камерами спостереження, за якими стежитимуть в режимі реального часу, і з тривожною кнопкою на кожній виборчій дільниці.

Місію спостерігачів ОБСЄ навіть не було запрошено на вибори. На парламентських виборах 2019 року вона ще була. Тепер причиною незапрошення назвали політичну природу ОБСЄ. Також голова виборчого органу запитав, навіщо взагалі когось запрошувати, «якщо ми проводимо вибори передовсім для себе». Тобто вибори – така собі громадянська рутинна.

Демократичний рух і питання «легітимності»

Демократичний рух між тим бореться сам з собою. Онлайн-вибори його вже третьої Координаційної ради могли би принаймні сформулювати уявлення про демократію як альтернативу виборам режиму. Натомість зараз переважають розчарування і суперечки про те, як це має відбуватися. Дата виборів щоразу відсувається далі. Відповідно очікувана явка виборців стає дедалі нижчою.

9 лютого Координаційна рада оголосила, що на 25 травня планує прямі вибори за закритими списками на основі пропорційної системи без квот для організацій. Мандат попередньої, другої, ради закінчився 8 лютого. Вона продовжила свій мандат самостійно, але це призвело до виходу з її складу кількох провідних членів. Та попри все, в демократичному русі ще багато тих, хто не хоче втрачати надію і віру в реформу Координаційної ради.

Головна дилема для демократичного руху полягає в іншому: що робити з виборами режиму? І це другий аспект, чому варто звернути увагу на ці вибори – питання «легітимності».

Нині в ЗМІ домінує ідея бойкотувати вибори, яку обстоює, зокрема, Світлана Тихановська. З її слів, нормальна політика перестала існувати в Білорусі в 2020 році й відродиться лише тоді, коли не стане Лукашенка. А виборчий процес так жорстко контролюється, що немає сенсу наражатися на ризик. Наступного року це питання буде ще актуальнішим. В такий спосіб уряд в екзилі може підтримувати легітимність своєї символічної фігури Тихановської і, відповідно, продовжувати власний мандат.

Інші (з якими я схильний погоджуватися) зазначають, що заклики до бойкоту тільки посилюють апатію суспільства, яке й без того стає дедалі більш деполітизованим. Зокрема, політичний оглядач Артьом Шрайбман недавно сказав, що політичні центри в екзилі повинні усвідомити, що вони позбавлені фактичного впливу в країні як

громадські організації та блогери і мають вагу лише на міжнародному рівні та для діаспори. За таких обставин має настати час нових героїв, щонайпізніше наступного року.

В 2020 році виборці ще могли легально фотографувати або збиратися на виборчих дільницях. У 2024-му залізна рука держави, здається, тримає геть усе.

В свою чергу, ініціатива «Чесні люди», яка довела фальсифікацію виборів у 2020 році, закликає приходити на виборчі дільниці й голосувати «проти всіх». Вона пояснює, як вибори проходять і контролюються режимом, а також намагається знову зацікавити населення політикою.

Крім того, окрема група людей намагається створювати таємні альянси з більш поміркованими кандидатами на місцевих виборах, щоб ініціювати зміни хоча б на локальному рівні. Вони можуть діяти тільки за умови максимальної обережності. Ці люди досі існують у підпіллі. Проте їхній вплив, вочевидь, якщо й буде, то дуже локалізований.

Отже, до виборів в Білорусі придивитися варто. Якщо режим припуститься хоча б найменшої помилки, це може дати людям трохи сміливості на майбутнє. Не виключено, що КДБ щось прогледів, і десь у глибинах соцмереж уже обраного депутата можуть знайтися критичні коментарі за серпень 2020 року. Якщо ми чогось і навчилися в 2020-му, так це того, що навіть маленькі пориви вітру можуть викликати великі хвилі. Але правда й те, що в 2020 році виборці ще могли легально фотографувати або збиратися на виборчих дільницях. У 2024-му залізна рука держави, здається, тримає геть усе.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Крістофер Форст

Крістофер Форст (Christopher Forst) очолює Женевське представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта при ООН. Раніше він, зокрема, був представником Фонду у Білорусі, а також керівником Регіонального офісу «Діалог Східна Європа» у Києві.

